

Goffman, συνεχίζει με φιλοσοφικές θεωρήσεις του θέματος (Πλάτων, Αριστοτέλης, Νίτσε), για να περάσει στη λογοτεχνική θεωρία και στην επίδραση του θεάτρου (Στανισλάφσκι, Μπρεχτ, Boal) και να καταλήξει στο ψυχόγραμμα (Ενγκειν, Iljine). Ακολουθούν γνωστικές θεωρίες (Piaget, Vygotsky κ. ά.), η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης (Mead), τα δραματολογικά μοντέλα κοινωνικών σχέσεων κατά Kenneth Burke και Erving Goffman, η θεωρία του κοινωνικού ρόλου (Moreno, Goffman), η θεωρία των παιγνίων (Bateson, Goffman), ψυχodynamικές θεωρίες, η μέθοδος του Moreno, η συμβολή της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας κτλ.

Πρέπει να αναφερθεί, πως το κείμενο, παρά τις τόσες θεωρίες, παραμένει πάντα βατό και απλοποιεί με προσοχή. Το τρίτο κεφάλαιο, «Οι συνθήκες διεξαγωγής του εκπαιδευτικού δράματος και η μέθοδος διδασκαλίας του» (σσ. 82 εξ.) περνάει ύστερα στην πράξη: εξηγεί το ρόλο του δασκάλου-εμπυχωτή, αναλύει τις συνθήκες διδασκαλίας του εκπαιδευτικού δράματος (προθέριμανση, σενάριο, αξιολόγηση, συζήτηση κτλ.), ασχολείται με τη δημιουργία δραματικής πλοκής στο Εκπαιδευτικό Δράμα, στο ρόλο των δραματικών χαρακτήρων και των δραματικών διαλόγων στη δημιουργία της δραματικής πλοκής, για να καταλήξει στις συμβάσεις και τεχνικές του θεάτρου στη διδασκαλία του δράματος στην εκπαίδευση. Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με τη σύζευξη του εκπαιδευτικού δράματος με τη θεατρική παράσταση (σσ. 127 εξ.). Ένας επίλογος (σσ. 129 εξ.) συνοψίζει τα αποτελέσματα. Ακολουθεί μια πλούσια βιβλιογραφία, ξενόγλωσση και ελληνική (σσ. 143 εξ.) και το τομίδιο κλείνει με ευρητήρια (σσ. 157 εξ.). Τον όρο «εκπαιδευτικό δράμα» εξηγεί και το οπισθόφυλλο: «... είναι ταυτόχρονα πράξη και ύπαρξη. Η διεξαγωγή του συνεπάγεται ένα δραματικό σενάριο και τη θεατρική αναπαράστασή του μπροστά σε θεατές. Το δράμα είναι μια φυσιολογική διαδικασία, απόλυτα προσαρμοσμένη στις δυνατότητες και στις ανάγκες του ανθρώπου. Το εκπαιδευτικό Δράμα θεωρείται ένας τόπος μάθησης, μια αυτόνομη μορφή τέχνης, μια σειρά παιχνιδιών και ασκήσεων, μια σειρά μεγάλων και μικρών παραστάσεων κι ένα θεραπευτικό εργαλείο. Η δραματική διαδικασία δεν είναι άγνωστη σε κάθε άτομο, αφού εμπλέκεται σ' αυτή καθημερινά, όταν αντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις στην αλληλεπίδρασή του με τους άλλους». Το μικρό εγχειρίδιο του κ. Τσιώρα εμπλουτίζει την ήδη πλούσια ελληνική βιβλιογραφία γύρω από το θέμα: ωστόσο χαρακτηρίζεται από τρεις αρετές: έχει γλωσσική σαφήνεια και διαβάζεται ευχάριστα, στηρίζεται σ' ένα πολύ μεγάλο όγκο θεωρητικής βιβλιογραφίας και δίνει, με λίγα λόγια, μια συστηματική εικόνα των σχετικών προσπαθειών και προσεγγίσεων σε διεθνή κλίμακα. Παρά το ευρύ θεωρητικό θεμέλιο διαπνέεται από την εμπειρία του πρακτικού εκπαιδευτικού.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΠΕΦΑΝΗΣ

Κείμενα και νοήματα. Μελέτες και άρθρα για το θέατρο, εκδόσεις Σοκόλη,
Αθήνα 2005, σελ. 271, ISBN 960-8264-51-0.

Ο συνάδελφος Γιώργος Πεφάνης, μετά από τους τόμους *Θέματα του μεταπολεμικού σίγχρονου ελληνικού θεάτρου 2001* και *Τοπία της δραματικής γραφής. Δεκαπέντε μελετήματα για το ελληνικό θέατρο 2003*, παρουσιάζει και έναν άλλο τόμο με δέκα μελετήματα,

που αφορούν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, ξεκινώντας από το αρχαίο δράμα και φτάνοντας στη σύγχρονη θεατρική παραγωγή. Τα περισσότερα από τα μελετήματα αυτά έχουν ήδη δημοσιευτεί, σ' αυτή ή άλλη μορφή. Συγκεκριμένα: το πρώτο μελέτημα, «Νεκρικά δικαιώματα στην αρχαία ελληνική τραγωδία. Η περίπτωση του *Αίαντα* και της *Αντιγόνης*» (σσ. 13 εξ.) αποτελεί αναπτυσσόμενη μορφή εισήγησης στο Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Φιλοσοφίας του Ολυμπιακού Κέντρου Φιλοσοφίας και Πολιτισμού και του Διεθνούς Κέντρου Φιλοσοφίας και Διεπιστημονικής Έρευνας στην Αρχαία Ολυμπία το 1999, με θέμα: «Νόμος και δικαιώματα στην αρχαία Ελληνική Παράδοση και στην Αρχαία Ελληνική Τραγωδία» και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ίφριτος* 1/2, 2000, σσ. 96-106, ενώ το δεύτερο μελέτημα, «Πολιτικά τοπία του αριστοφανικού κόσμου» (σσ. 27 εξ.) ήταν επίσης εισήγηση στο Ενδέκατο Διεθνές Συμπόσιο Φιλοσοφίας των ίδιων φορέων το 2000 και δημοσιεύτηκε στο *Ίφριτος* 2/2, 2002, σσ. 109-118. Ύστερα ένα μεγάλο χρονικό άλμα μας μεταφέρει στο Ρομαντισμό: «Σημειωτική και συμβολική συγκρότηση του δραματικού προσώπου: *Ο Πρίγκιπας του Χόμπουργκ* του H. von Kleist» (σσ. 41 εξ.) υπήρξε ανακοίνωση στο Πέμπτο Διεθνές Συμπόσιο Θεατρολογίας και Σημειολογίας του Θεάτρου, με θέμα: «Το θεατρικό πρόσωπο και οι ερμηνείες του», που οργανώθηκε από το Κέντρο Σημειολογικής Έρευνας του Θεάτρου στην Ελληνοαμερικανική Ένωση το 1994 και δημοσιεύτηκε στο *Διαβάζω* 343, 1994, σσ. 15-20. Το τέταρτο κεφάλαιο μας μεταφέρει στο τέλος του 19^{ου} αιώνα: «Η λειτουργία του μιμητικού και του διηγητικού χώρου στο κοινωνικό δράμα του Ibsen» (σσ. 53 εξ.) δημοσιεύτηκε στη *Νέα Εστία* 136, τεύχ. 1611, 1994, σσ. 1063-68, ενώ το πέμπτο, με το διαχρονικό του θέμα «Μακρινά ταξίδια μυθικών προσώπων. Η Κλυταμνήστρα και ο Αγαμέμνων στο νεοελληνικό θέατρο (1720-1996)» (σσ. 73 εξ.), είχε δημοσιευτεί στα *Θέματα Λογοτεχνίας* 16, 2000/01, σσ. 150-189. Ξεκινά από την *Ιφιγένεια* και τον *Θυέστη* του Κατσαίτη, περνάει στο *Ο Θέλλος ξαναγυρίζει* του Καζαντζάκη (1937), ύστερα στους ποιητικούς μονολόγους της *Τέταρτης Διάστασης* του Ρίτσου, στο ανέκδοτο *Η καλή μου Μάνα η Κλυταμνήστρα* του Ζωΐγα (1960), στην *Ιφιγένεια* του Γιάννη Νεγρεπόντη (1961) και τον *Αήμιστο* του Δημ. Χριστοδούλου, στο *Όταν οι Ατρείδες* του Βαγγέλη Κατσάνη (1964), για να καταλήξει στον *Ορέστη* της Ζωΐς Καρέλλη (1971), την *Κλυταμνήστρα* του Ανδρέα Στάικου (1975) και στο *Γράμμα στον Ορέστη* του Καμπανέλλη και τη *Βουή* του Μάτεσι. Πρόκειται για μια γοητευτική διαδρομή, που από την εποχή του Κατσαίτη εμφανίζει τη γυναίκα του Αγαμέμνονα δικαιωμένη, σε κάποια αντίθεση με τη διεθνή πραγματέυση της μορφής της στο θέατρο, η οποία μόνο υπό την επίγεια του σύγχρονου φεμινισμού αποκτά πιο ανθρώπινες και συμπαθητικές αποχρώσεις.

Το έκτο κεφάλαιο, «Ασθένειες και θεραπείες στο ελληνικό θέατρο του 20^{ου} αιώνα» (σσ. 115 εξ.) δημοσιεύτηκε στη *Revue des Études Néohelléniques* 8, 1999· ξεκινά από το «θέατρο των ιδεών» και μέσω του *Ιατρού Μανυρίδη* (1920) φτάνουμε στα έργα της Λούλας Αναγνωστάκη και στην *Τελευταία Πράξη* του Καμπανέλλη. Το έβδομο κεφάλαιο, «Το έργο του Δημήτρη Κεχαΐδη και η θέση του στην ελληνική δραματολογία της μεταπολεμικής και σύγχρονης περιόδου» (σσ. 129 εξ.) είναι παρμένο από το θεατρικό πρόγραμμα της παράστασης του έργου *Με δύναμη από την Κηφισιά*, Χανιά 1999, ενώ το όγδοο, «Μορφές και τοπία της ετερότητας στη δραματολογία του Παύλου Μάτεσι» (σσ. 141 εξ.) αποτελεί αναπτυσσόμενη μορφή ανακοίνωσης στο Τρίτο Συμπόσιο της Πανελληνίας Πολιτιστικής Κίνησης το 2000 με θέμα: «Ο Άλλος στο μεταπολεμικό ελληνικό θεατρικό έργο» και δημοσιεύτηκε στο *Bulletin de liaison néo-hellénique* 18, Paris 2001, σσ. 233-241. Το ένατο κεφάλαιο, «Βιβλιογραφικές πηγές για την ελληνική δραματολογία της μεταπολεμικής περιόδου (1950-2004). Πρώτη καταγραφή» (σσ. 153-212), είναι ιδιαίτερα σημαντικό, γιατί συγκεντρώνει 895 καταχωρήσεις και αποτελεί, κατ' αυτόν τον τρόπο, σημαντική προεργασία για τη συγκρότηση της συνολικής

βιβλιογραφίας του νεοελληνικού θεάτρου· η βιβλιογραφία αυτή έχει δημοσιευτεί, σε ατελέστερη και ανολοκλήρωτη μορφή, στο βραχύβιο περιοδικό *Περίτεχνο* 3, 1999, σσ. 73-75, 4, 1999, σσ. 64-68 και 5, 2000, σσ. 40-43. Τώρα είναι, σε όλη την έκτασή της, προσιτή σε όλους. Το τελευταίο κεφάλαιο, «Ζητήματα αισθητικής του ελληνικού θεάτρου στην αρχή της τρίτης χιλιετίας» (σσ. 213 εξ.) υπήρξε ανακοίνωση στο Πρώτο Μεσογειακό Συνέδριο Αισθητικής στο Μέγαρο Μουσικής το 2000, που διοργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής και το Ίδρυμα Μιχελί, με θέμα: «Η αισθητική στην αρχή της τρίτης χιλιετίας», και δημοσιεύτηκε πρώτα στη *Revue des Études Néohelléniques* 6/2, 1997, σσ. 221-249 και στα *Χρονικά Αισθητικής* 41^Α, 2001-02, σσ. 285-295. Ο τόμος τελειώνει με μια βιβλιογραφία (σσ. 241 εξ.) και το ευρετήριο κυρίων ονομάτων και έργων (σσ. 257 εξ.).

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΕΤΡΑΚΟΥ

Ο Καζαντζάκης και το θέατρο, εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα 2005,
σελ. 717, 67 εικ., English summary, ISBN 960-8460-65-4.

Η συνάδελφος Κυριακή Πετράκου έκανε στα ελληνικά γράμματα και στη θεατρολογία ιδιαίτερα, που στην Ελλάδα θεραπεύει και τη φιλολογία του δράματος, ένα μεγάλο δώρο: μια σύνθετη και πλούσια μονογραφία για τον θεατρικό Καζαντζάκη, μοναδική στην πλούσια καζαντζακική βιβλιογραφία, που ως τώρα, σχετικά με το θέατρο, είχε να δείξει μόνο τέσσερις σύνθετες εργασίες: τη μικρή μονογραφία της Θ. Παπαχατζάκη-Καταράκη: *Το θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη*, Αθήνα 1985, τις σχετικές αναφορές του Θ. Γραμματά στη μικρή μονογραφία *Κρητική ματιά. Σπουδή στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη*, Αθήνα 1991, σσ. 40 εξ., τη διδακτορική διατριβή της Β. Iglu στο ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, *Die Tragödie des Nikos Kazantzakis. Thematik, gemeinsame Züge, philosophische Ausrichtung*, Amsterdam 1984 (Bochumer Studien zur neugriechischen und byzantinischen Philologie V), και το μελέτημά μου «Το πρώιμο θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη», στον τόμο: *Ανιχνεύοντας τη θεατρική παράδοση*, Αθήνα 1995, σσ. 318-433. Μετά από πολλά χρόνια ερευνών στο αρχείο Καζαντζάκη στους Αγίους Βαρβάρους η ογκώδης μονογραφία της κ. Πετράκου ξεπερνά κατά πολύ τις ως τώρα λίγες προσπάθειες ανασύνθεσης του θεατρικού έργου του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα και προσθέτει και μια άλλη εξίσου σημαντική πτυχή: τις σχέσεις του Καζαντζάκη με το θέατρο και την πρόσληψη των δραματικών έργων του στο θέατρο. Με τη μονογραφία αυτή αποκαθίσταται μια διπλή ιστορική αδικία: 1) ότι θεωρείται το θεατρικό έργο του Κρητικού στοχαστή υποδεέστερο από το πεζογραφικό και το ποιητικό, ενώ αυτό, με 20 δραματικά έργα, αποτελεί μάλλον το μεγαλύτερο μέρος της συγγραφικής του προσφοράς (το 1940 ισχυρίζεται με κάποια ανταρέσκεια, πως είναι «γεννημένος δραματουργός»), και 2) ότι τα δράματά του δεν προορίζονται να παιχθούν στο θέατρο, γιατί α) ο ίδιος δεν το ήθελε (βλ. τον πρόλογο της έκδοσης του 1927, πως τα έργα αυτά δεν γράφτηκαν «καθόλου» για θεατρική παράσταση), και β) επειδή είναι «αντιθεατρικά», και γι' αυτό μόνο ελάχιστα βρήκαν το δρόμο τους στη σκηνή όσο ζούσε ο ίδιος. Ουσιαστικά πρόκειται για δύο πτυχές της ίδιας ιστορικής αδικίας, η οποία μετράει και άλλα θύμα-